

ŻYCIE NAUKOWE

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Fundamenty Niepodległej. Sejm Ustawodawczy (1919–1922)”, Warszawa, 8 II 2019 r.

8 II 2019 r. w Sali Kolumnowej Sejmu RP, na zaproszenie marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej Marka Kuchcińskiego i marszałka Senatu Rzeczypospolitej Polskiej Stanisława Karczewskiego, odbyła się konferencja z okazji 100-lecia Sejmu Ustawodawczego. Wydarzenie współorganizował Parlamentarny Zespół Miłośników Historii i Zakład Historii XX wieku Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Miejsce konferencji nie było przypadkowe, na terenie obecnie zajmowanym przez budynki Sejmu RP i Senatu RP znajdował się w XIX w. Aleksandryjsko-Maryjski Instytut Wychowania Panien. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości został on zaadaptowany na potrzeby obrad Sejmu Ustawodawczego. W tym właśnie miejscu 10 II 1919 r. Józef Piłsudski rozpoczął pierwsze posiedzenie konstytuandy odrodzonej Polski. Konferencja składała się z czterech części odbywających się w dwóch miejscach: uroczyste otwarcie i część I w Sali Kolumnowej Sejmu, części II–IV w Sali im. Władysława Raczkiewicza Senatu. Konferencji towarzyszył bardzo ciekawy wernisaz wystawy przygotowanej przez Bibliotekę Sejmową, pt. „Dobro Rzeczypospolitej Najwyższym Prawem”. W części I konferencji uczestniczyli: marszałkowie Sejmu i Senatu, prezes Rady Ministrów Mateusz Morawiecki, szef Kancelarii Prezydenta RP Halina Szymańska, parlamentarzyści, naukowcy, przedstawiciele kuratoriów oświaty, harcerze, nauczyciele, uczniowie szkół nagrodzonych w konkursie „Szkoła Niepodległej” – organizowanym przez Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej pod patronatem Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Niezwykle podniosła atmosfera towarzyszyła inauguracji konferencji z ceremoniałem wprowadzenia pocztu sztandarowego Straży Marszałkowskiej. Moment ten uwydatnił patriotyczny i historyczny wymiar uroczystości. Jako pierwszy zabrał głos marszałek Sejmu Marek Kuchciński, podkreślając znaczenie Sejmu Ustawodawczego jako fundamentu demokracji polskiej. Zwrócił uwagę na Sejm będący symbolem odzyskania niepodległości i mający wpływ na zmianę statusu społecznego obywateli. Marszałek Kuchciński przytoczył słowa ówczesnego marszałka Sejmu Wojciecha Trąpczyńskiego, który powiedział, że w chwilach przełomowych dla kraju Sejm potrafił przezwyciężyć wewnętrzne antagonizmy w interesie państwa.

Marszałek Senatu Stanisław Karczewski zwrócił się do organizatorów konferencji ze słowami uznania za zorganizowanie tak dużego i cennego wydarzenia. Podkreślił emocje

Polaków cieszących się z wolności, o czym świadczyła 75% frekwencja w wyborach, na niektórych obszarach Polski sięgająca nawet 95%. Marszałek zacytował słowa Józefa Piłsudskiego mówiącego, że po półtora wieku walk nastąpił dzień triumfu będącego świętem wolności. Stanisław Karczewski zwrócił uwagę na przejęcie pałeczki troski o Ojczyznę przez kolejne pokolenia Polaków i cieszenie się wolnością.

Premier Mateusz Morawiecki podkreślił znaczenie praw wyborczych dla kobiet. Mówił, że należy szczerze się z pierwszych posłanek zasiadających w Sejmie Ustawodawczym oraz parlamentach kolejnych kadencji odrodzonej Polski. Zacytował słowa Ignacego Matuszewskiego o refleksji będącej rachunkiem sumienia. Podkreślił, że konferencja jest lekcją demokracji tamtych lat. Stwierdził, że i wówczas, i obecnie Polska to my, a Sejm nas reprezentuje. Sejm Ustawodawczy budował Rzeczpospolitą, a jego cel stanowiło scalanie ziem polskich. Szef Rządu odniósł się do dzisiejszego Sejmu i jego celu, jakim jest myślenie o racji stanu.

Szef Kancelarii Prezydenta RP Halina Szymańska odczytała list Prezydenta skierowany do uczestników konferencji. Prezydent Andrzej Duda stwierdził, że Sejm jest dziełem odbudowy wolnej Polski. Uchwalona konstytucja w 1921 r. ponad podziałami politycznymi może być inspiracją do pracy dla niepodległego państwa.

Po oficjalnych wystąpieniach rozpoczęto część I konferencji, pt. „Znaczenie Sejmu Ustawodawczego”, której moderatorem był Zbigniew Girzyński (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Na początku historyk ten zwrócił uwagę, że 11 XI 1918 r. dotarło do naszej świadomości z opóźnieniem. Działy się ważne rzeczy, ale nie była to jeszcze pewna niepodległość Polski. Brakowało momentu, pieczęci, kiedy naród mówi: „jesteśmy niepodlegli”. W wypowiedzi Girzyńskiego wybrzmiało: „tym dniem był moment inauguracji Sejmu Ustawodawczego”, co zostało potwierdzone ustanowieniem przez ówczesne władze tego dnia świętem państwowym i ogłoszoną amnestią.

Kolejne trzy wystąpienia to referaty naukowe. Pierwszy, pt. „Dziedzictwo Sejmu Ustawodawczego”, wygłosił Jan Żaryn (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego). Przedstawił organizację wyborów, przytaczając liczby okręgów i posłów, a także odniósł się do frekwencji w poszczególnych okręgach. Podkreślił, że do faktu odrodzenia się państwa polskiego należało udowodnienie przemian geopolitycznych, które Polacy zrozumieli. Następny referat, pt. „Wizerunek Sejmu Ustawodawczego w okresie Drugiej Rzeczypospolitej”, wygłosił Arkadiusz Adamczyk (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach). Zwrócił uwagę, że uchwalenie Konstytucji marcowej, poddanej szybko krytyce, spowodowało inne, niekorzystne postrzeganie sejmu. Dopiero obchody 20. rocznicy jego inauguracji podkreśliły tuż przed samym wybuchem II wojny światowej jego pozytywną rolę. Kolejnym prelegentem był Marek Białokur (Uniwersytet Opolski). W referacie pt. „Obraz Sejmu Ustawodawczego we współczesnej edukacji historycznej” zastanawiał się, jak w interesujący sposób przedstawić to zagadnienie młodzieży. Omówił treści podręcznika jako formy nauczania historii. Ukazał także inne ciekawe przykłady sposobów edukacji historycznej, m.in. Sejm Dzieci i Młodzieży oraz konkurs wiedzy o parlamentarystyce pod patronatem marszałka Sejmu RP. Następnie Zbigniew Girzyński, przywołując Jana Lechonia, podkreślił, że po raz kolejny zderzenie z naszą historią pokazuje, „że nie ma dziejów piękniejszych niż Twoje i większej chluby niżli być Polakiem”. Kończąc pierwszą część obrad, zaprosił jednocześnie jej uczestników na wernisaż wystawy „Dobro Rzeczypospolitej Najwyższym Prawem”, która została zorganizowana w głównym holu gmachu Sejmu.

Wernisaż otworzył marszałek Marek Kuchciński, podkreślając, że Ojczyzna miała dla wszystkich szczególne znaczenie. Zgromadzone eksponaty pozwoliły poznać klimat ówczesnych wyborów.

Część II konferencji, pt. „Kampania wyborcza i ukształtowanie się Sejmu Ustawodawczego”, moderowana była przez Jana Żaryna. Pierwszy prelegent – Grzegorz Zackiewicz (Uniwersytet w Białymstoku) wygłosił referat pt. „Główne tematy kampanii wyborczej do Sejmu Ustawodawczego”. Na wstępie podkreślił, że była to specyficzna kampania w okresie, gdy nie zostały jeszcze ustalone granice kraju. Kampanii towarzyszyły duże emocje ze względu na głębokie podziały polityczne. Autor zwrócił uwagę na walkę kilku liczących się ugrupowań (Narodowy Komitet Wyborczy Stronnictwa Demokratycznego, PSL „Piast”). Wrogowie wewnątrzni i zewnętrzni, jak Rosja czy Niemcy, nie chcieli dopuścić do powstania państwa, które przetrwa. Ważnym faktem było przekonanie wszystkich głównych ugrupowań o konieczności posiadania przez Polskę granic poza obszarem etnograficznym. Referat zakończyło określenie kampanii jako „festiwalu demagogii”. Zbigniew Zaporowski (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) przedstawił temat „Niewybrani posłowie Sejmu Ustawodawczego 1919–1922: liczba, okręgi wyborcze, opcje polityczne”. Prelegent bardzo szczegółowo omówił mandaty niewybranych posłów. Podkreślił specyfikę i podzielił ich na trzy grupy: posłów dokooptowanych z tytułu zasiadania w parlamencie niemieckim (Reichstagu), reprezentantów Śląska Cieszyńskiego oraz posłów wybranych przez Sejm Litwy Środowej po jej inkorporacji do Rzeczypospolitej. Arkadiusz Meller (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Ciechanowie) w referacie pt. „Wybory do Sejmu Ustawodawczego w okręgu plocko-płońsko-sierpeckim w 1919 roku” omówił szczegóły wyborów w okręgu nr 6. Przedstawił nazwiska liderów z list wyborczych, wydarzenia, którymi interesowała się opinia publiczna, sylwetki niektórych kandydatów, a także podsumowanie wyborów. Na początku odniósł się do dwóch dekretów z 28 XI 1918 r.: o ordynacji wyborczej i wyborach do Sejmu. Scharakteryzował główne siły polityczne: socjalistów, endeków, ludowców, środowisko inteligencji i mniejszość żydowską. Mówił o bojkotowaniu wyborów przez plockich komunistów i podkreślił udział kobiet po raz pierwszy w wyborach. W końcowych wnioskach przytoczył kwestie mające wpływ na wynik wyborów, a mianowicie strajk w folwarkach w okolicach Płocka o zwiększenie deputatów świątecznych i szkolnictwo świeckie. Leszek Zygmier (PWSZ w Ciechanowie) wygłosił referat pt. „Udział duchowieństwa diecezji plockiej w kampanii wyborczej 1918/1919 oraz pracach Sejmu Ustawodawczego (1919–1921)”. We wstępie podkreślił, że duchowieństwo, zasiadające w konstytuancie w latach 1919–1922, nie doczekało się dotąd całościowego opracowania ich aktywności sejmowej. W wyborach angażowały się dwie grupy: księża prowadzący działalność duszpasterską przed 1905 r. i księża, którzy w latach 1905–1907 odbierali formację seminaryjną i czynili posługę krótko przed I wojną światową lub tuż po niej. Działali w edukacji, wydawali broszury, na temat wartości chrześcijańskich, przeciw partiom lewicowym, niektórzy zabierali głos na łamach prasy. Generalnie linia programowa księży była chrześcijańska, sami natomiast duchowni wykazywali różny poziom aktywności. Do najbardziej aktywnych zaliczali się ks. Stanisław Suliński (działalność społeczna) i ks. Władysław Mąkowski (gorący orędownik ludności Mazur i Powiśla).

Część III konferencji, pt. „Spory polityczne i dorobek państwowotwórczy Sejmu Ustawodawczego”, moderowana była przez Jarosława Kłaczek. Grzegorz Kulka (Uniwersytet Wrocławski) wystąpił z referatem pt. „Pierwszy akt prawny wolnego polskiego parlamentu – Tymczasowy Regulamin Sejmu Ustawodawczego RP oraz

jego późniejsze zmiany”. Na wstępie podkreślił, że wyzwolenie Polski niosło ze sobą wiele wyzwań dotyczących m.in. armii, granic państwa, ujednoczenia systemu prawnego. Przeprowadzenie wyborów łączyło się z pilną potrzebą sformalizowania pracy sejmu. Kulka omówił regulamin pracy sejmu ze zwróceniem uwagi na niektóre artykuły. Wskazał strukturę sejmu z marszałkiem na czele i mechanizm jego wyboru. Przedstawił prawa i obowiązki posłów. Kolejny prelegent – Janusz Szczepański (Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku) zaprezentował referat pt. „Ugrupowania polityczne w Sejmie Ustawodawczym wobec bolszewickiego zagrożenia w 1920 roku”. Podkreślił dość zgodną postawę sił politycznych co do konieczności obrony niepodległości Polski przy różnicach dotyczących zarówno taktycznych działań na froncie, jak i negocjacji z bolszewickim agresorem. Piotr Podhorodecki (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie) wystąpienie pt. „Komisja Wojskowa Sejmu Ustawodawczego w kształtowaniu polityki wojskowej Polski w trakcie wojen o granice 1919–1920” rozpoczął od sformułowania definicji polityki wojskowości. Komisja Wojskowa została wybrana na drugim posiedzeniu Sejmu. Jej zadaniem było m.in. opiniowanie prawodawstwa wojskowego i omawianie problemów zaopatrzenia armii. Pierwsze posiedzenie Komisji, 19 II 1919 r., odbyło się pod przewodnictwem Antoniego Anusza. 26 II 1919 r. na Komisję Wojskową po raz pierwszy i ostatni przyjechał Naczelnik Państwa Józef Piłsudski, który przedstawił swoje sprawozdanie z dotychczasowych prac i koncepcję na rozwój armii. Prelegent zwrócił uwagę, że w pierwszych latach niepodległości Komisja Wojskowa odgrywała dużą rolę, współdecydowała o prowadzeniu wojen. Bogusław Pacek (Uniwersytet Jagielloński) wygłosił referat pt. „Aktualność przesłania koncepcji Rady Obrony Państwa z 1920 roku dla polskiej rzeczywistości obronnej XXI wieku”. Na początku odniósł się do systemu obronnego państwa w ostatnich 30 latach, wskazując na jego „bolączki”. Zaliczył do nich m.in. brak strategii w działaniach obronnych państwa, straty finansowe i mylenie kierowania resortem z dowodzeniem. Zwrócił uwagę na konieczność traktowania obrony w kontekście współpracy wszystkich resortów. Przedstawił koncepcję Rady Obrony Państwa z 19 VI 1920 r. jako dobre rozwiązanie, które warto wykorzystać. Na koniec sformułował wniosek, żeby „dla systemu obronnego RP 2019 r. stworzyć ustawową możliwość podejmowania strategicznych decyzji istotnych dla obronności Polski ponad podziałami politycznymi, gwarantując kontynuację realizowanych działań i udział przy podejmowaniu decyzji przedstawicieli głównych sił politycznych w państwie”. Anna Ambrochowicz-Gajownik (Olsztyn) wystąpiła z referatem pt. „Uległość – wymuszona czy konieczna? Polsko-francuskie stosunki gospodarcze na forum Sejmu Ustawodawczego”. Na początku podkreśliła, że w stosunkach polsko-francuskich regułą było łączenie zagadnień politycznych z gospodarczymi. Francja domagała się wielu ustępstw, a Polska wielokrotnie ustępowała. Układ gospodarczy pomiędzy dwoma krajami został podpisany 6 II 1922 r., a później Francja wymuszała podpisanie kolejnego, dotyczącego Górnego Śląska. Prelegentka omówiła również wykaz produktów z układu gospodarczego i procentowy ich udział w obrotach handlowych. W końcowym wniosku stwierdziła, że wymiana stosunków polsko-francuskich nigdy nie osiągnęła bilansu pozytywnego poza ożywieniem w 1936 r. Określiła, że Francja traktowała Polskę jako półkolonię. Kolejnym prelegentem był Mateusz Hübner (UMK). W referacie pt. „Program pomocy państwowej ludziom nauki w pracach Sejmu Ustawodawczego odrodzonej Rzeczypospolitej” podkreślił, że najważniejszym zadaniem Sejmu Ustawodawczego było uchwalenie Konstytucji Rzeczypospolitej i w związku z tym mniejszą uwagę poświęcano innym

zagadnieniom. Rolę głównego mecenasa nauki w wolnej Polsce odgrywało państwo, ale nie wykazało się skutecznością ze względu na skromne możliwości budżetowe i mnogość potrzeb. W 1922 r. kończył się dopiero proces formowania granic kraju. W marcu 1920 r. posłanka Zofia Sokolnicka wniosła do marszałka Trąmpeczyńskiego wnioski o wspieranie nauki. Wśród postulatów znalazły się m.in.: zwiększenie środków na działalność naukową, zwiększenie przez rząd opieki nad twórczością naukową, wpływanie na tworzenie odpowiednich warunków badań naukowych. Sokolnicka za konieczne uznała rozwój nauki dostosowany do nowych czasów. W 1928 r. Michalski we współpracy z Piłsudskim utworzył Fundusz Kultury Narodu. Dorobkiem Sejmu Ustawodawczego było wskazanie na konieczność działań w zakresie wspierania przez państwo nauki, jednak na konkretne rozwiązania, takie jak wspomniany Fundusz, trzeba było jeszcze czasu.

Ostatnią część konferencji, pt. „Posłowie Sejmu Ustawodawczego”, moderował Jarosław Klaczkow. Jako pierwszy referat wygłosił Zbigniew Girzyński (UMK), który przedstawił sylwetkę Ferdynanda Radziwiłła – marszałka seniora Sejmu Ustawodawczego. Prelegent scharakteryzował tę nietuzinkową postać, podkreślając, że był on nie tylko najstarszym posłem Sejmu Ustawodawczego, ale także najstarszym marszałkiem seniorem w historii polskiego sejmiku. Miał najdłuższy staż parlamentarny, gdyż aż 12 razy wybierano go do parlamentu Rzeszy Niemieckiej, gdzie sprawował przez wiele lat funkcję przewodniczącego Koła Polskiego. Jako człowiek szukał zgody i porozumienia, był głęboko wierzący, przywiązany do Kościoła katolickiego. Następnym prelegentem – Miłoz Skrzypek (Uniwersytet Śląski) w referacie pt. „Reprezentacja Śląska Cieszyńskiego w Sejmie Ustawodawczym II Rzeczypospolitej” wskazał kandydatów reprezentujących Śląsk Cieszyński. Początkowo dla tych ziem ustalono dwa okręgi: nr 35 i 35a (rezerwowy). Polska z tego okręgu wycofała się, gdyż znalazł się on pod jurysdykcją czeską. Prelegent zwrócił uwagę na działalność polskich posłów ze Śląska Cieszyńskiego, dla których istotną była sprawa regulacji konfliktu polsko-czeskiego. Interesujący element dla organizowania struktur władzy stanowiły zabiegi dotyczące powstania bardzo szerokiej autonomii Śląska Cieszyńskiego, która jednak nie zyskała akceptacji. Ziemi te stały się w 1922 r. integralną częścią państwa polskiego, ale w ramach posiadającej autonomię województwa śląskiego. Lech Krzyżanowski (Uniwersytet Śląski) wystąpił z referatem pt. „Antoni Matakiewicz – sędzia, działacz społeczny, poseł na Sejm Ustawodawczy II Rzeczypospolitej”. Poseł Matakiewicz reprezentował niewielkie ugrupowanie będące przeciwagą dla PSL Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego, działającego głównie w zachodniej Galicji. Matakiewicz był sędzią sądów powszechnych, co determinowało sprawy, którymi się zajmował. Na posiedzeniu Sejmu 28 X 1920 r. przedstawił koncepcję funkcjonowania sądownictwa zgodnie z poglądami partii, którą reprezentował (nieskazitelnosc, niezawislosc, podleglosc ustawom). Do 1927 r. był bardzo aktywny politycznie. Następnie Marcela Gruszczyk (Uniwersytet Śląski) przedstawiła referat pt. „Maria Moczydłowska (1886–1969). Działaczka społeczna i posłanka na Sejm Ustawodawczy”. Przybliżyła postać i działalność posłanki, podkreślając, że była jedną z ośmiu kobiet w Sejmie Ustawodawczym. Z udziałem kobiet w sejmie łączono zmiany społeczne, polityczne i moralne. Wyraz dążenia do równouprawnienia kobiet stanowił dekret o ordynacji wyborczej z 28 XI 1918 r., przyznający kobietom prawa wyborcze. Polska była jednym z nielicznych krajów europejskich umożliwiającym kobietom uczestnictwo w życiu politycznym. Prelegentka podkreśliła współpracę posłanek, bez względu na przynależność do różnych ugrupowań, w walce o sprawy kobiece. Jako pierwsza

zabrała w sejmie głos. Jej aktywność dotyczyła walki z alkoholizmem, obrony praw obywatelskich kobiet zawierających związki małżeńskie z cudzoziemcami i edukacji. Wyróżniała się pracą ponad podziałami politycznymi. Kolejnym prelegentem był Jan Stanisław Ciechanowski (Uniwersytet Warszawski), który wygłosił referat pt. „W służbie narodu. Czesław Meissner (1879–1950). Wielkopolek, lekarz, działacz Narodowej Demokracji, poseł na Sejm Ustawodawczy, senator”. Przedstawił niezwykle aktywnego społecznika i polityka. W 1905 r. uzyskał on tytuł doktora medycyny. Organizował harcerstwo w Wielkopolsce. W 1919 r. otrzymał mandat do Sejmu Ustawodawczego. Do wybuchu II wojny światowej był główną postacią endecką, senatorem z listy narodowej. Przez wiele lat pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Powstania Wielkopolskiego. Zmarł w 1950 r. Następnie Agnieszka Zięba-Dąbrowska (UJK) przedstawiła referat pt. „Działalność parlamentarna i gospodarcza Adama Cieśli (1883–1944) z Sienna – posła Sejmu Ustawodawczego lat 1919–1922”. Była to postać bardzo aktywna, lecz dzisiaj nieco zapomniana. Działał w Kole Polskiej Macierzy Szkolnej, kierował Kasą Spółdzielczą w Siennie, założył piekarnię, przewodniczył pierwszej Radzie Gminnej w Siennie, Powiatowej Kasie Oszczędnościowej, był członkiem rad nadzorczych, ochotnikiem w wojnie polsko-bolszewickiej. Publikował na łamach czasopism – w „Gazecie Świątecznej”, „Myśli Narodowej”, „Prądzie”. Został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi, Złotą Odznaką Związku Spółdzielni Spożywców. Cieszył się szacunkiem ludzi. Rozstrzelany przez Niemców w czasie II wojny światowej. Jako ostatnia z referatem pt. „Obraz Sejmu Ustawodawczego (1919–1922) na łamach prasy endeckiej i socjalistycznej – analiza porównawcza” wystąpiła Katarzyna Daraż-Duda (Akademia Ignatianum w Krakowie). Prelegentka poddała analizie dwa dzienniki endeckie: „Gazetę Warszawską”, „Kurier Poznański” i dwa dzienniki socjalistyczne: „Naprzód” i „Robotnik”. W prasie endeckiej sejm traktowano bardziej jako miejsce, a w socjalistycznej na pierwszym miejscu byli ludzie, którzy go współtworzyli: tłumy publiczności, przedstawiciele mediów, zebrani posłowie. W prasie endeckiej pisano o sejmie i socjalistach, nie było mowy o chłopach, jak w przypadku prasy socjalistycznej. Sejm w prasie endeckiej był demokratyczny, a w socjalistycznej wykonywał wolę ludu. Mimo wielu różnic między prasą endecką a socjalistyczną istniała jednak pewna zgodność, a dotyczyła porównania Sejmu Ustawodawczego do Sejmu Czteroletniego. Jedni i drudzy zgadzali się, że Sejm Ustawodawczy był kontynuacją tradycji Sejmu Czteroletniego.

Na zakończenie konferencji głos zabrał Jan Żaryn, wyrażając wdzięczność za uczestnictwo i zapowiadając publikację referatów dla zainteresowanych historią. Podziękował historykom za to, że wybrzmiał ich głos w rocznicę 100-lecia Sejmu Ustawodawczego i za podzielenie się wiedzą ze społeczeństwem. Podkreślił znaczenie świata nauki docierającego do opinii publicznej z tematem Sejmu Ustawodawczego będącego najbardziej reprezentatywnym ciałem w naszych dziejach. „Trzeba dawać świadectwo, jeśli chcemy wolności”. Podkreślił dwie ważne daty w naszych dziejach: 26 I 1919 r. i 10 II 1919 r. Jarosław Klaczek przyłączył się do podziękowań i powiedział, że słowa Jana Żaryna i konferencja przeszły do historii.

Anna Łukaszewska

Toruń